

TÜRKİYE DROGLARININ DIŞSATIMINDA GÖRÜLEN GELİŞMELER*

THE DEVELOPMENT OF THE EXPORTATION OF TURKISH MEDICINAL PLANTS

Afife MAT**

SUMMARY

In this study, the development of the exportation of Anatolian medicinal plants since the Ottoman Empire was investigated. When the lists which exist since 1856 were evaluated it was seen that the species exported were the same and only the amount exported changed. Most of them were obtained from wild growing plants and only a small number was obtained from cultivated plants. Some still were brought from countries abroad and then exported.

Key Words : exportation of medicinal plants.

ÖZET

Bu çalışmada Osmanlı imparatorluğundan bugüne kadar Anadolu bitkisel droglarının dışsatımında görülen gelişmeler incelenmiştir.

1856 yılından günümüze kadar olan listeler gözden geçirildiğinde dışsatımı yapılan drogların hemen hemen aynı olduğu, yalnızca miktarlarda değişiklik olduğu görülmektedir. Drogların çoğunun yabani bitkilerden pek azının kültür bitkilerinden elde edildikleri, bir kısmının ise başka ülkelerden getirilip yurt dışına satıldığı gözlenmektedir.

INTRODUCTION

Anadolu'da drog ticaretinin Hititler döneminden beri yapılmakta olduğunu biliyoruz(1). Uzak doğu ülkeleri ile Avrupa arasında bir köprü durumunda bulunan Anadolu, drog ve baharat nakliyatında yüzyıllar

* 18 Mayıs 1992 tarihinde İstanbul'da yapılan Prof.Dr. Sarım Hüsnü Çelebioğlu Anısına Bilimsel Toplantı'da sunulmuştur.

** İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Farmakognazi Anabilim Dalı, 34452 Üniversite / İSTANBUL.

boyunca önemli bir rol oynamıştır. 1856 yılından bugüne kadar Türkiye'nin drog ticareti ile ilgili birçok yayın yapılmıştır (2 – 13).

Osmanlı İmparatorluğu başeczacısı François Della Sudda (Faik Paşa), 1856 yılında Paris Eczacılık Yüksek Okuluna bir "Türk Drogları Koleksiyonu" hediye etmiş ve bu drogların listesi "Journal de Pharmacie et de Chimie"de yayınlanmıştır (2). Bu listede Fransızca, Türkçe isimleri ve menşei belirtilen droglar kökler, ağaçlar, kabuklar, yapraklar, çiçekler, meyvalar, tohumlar, kurutulmuş usareler, zamklar, reçineler, pelesenkler, yağlar, hayvani mahsuller ve madene dair diye gruplandırılmıştır. Bunların arasında Anadolu'da elde edilen drogların yanısıra Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilindeki diğer ülkelerden gelen drogların da yer aldığını görüyoruz. Bu listede bulunan 230 drogdan 145 tanesi Türkiye'de yetişen bitkilerden elde edilmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Naşit Baylav 1940 yılında yaptığı bir yayında Türkiye'de elde edilen başlıca drogların isimlerini vermiştir (3).

Sarım Çelebioğlu'nun 1955 yılında yaptığı "Memleketimizin nebati drog kaynakları" başlıklı yayınında, 1951 yılı ihracat rakamlarına dayanarak verdiği listede 72 drog kayıtlıdır (6).

Turhan Baytop ise 1963 yılında yayınladığı "Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri" isimli kitabında aynı konuyu ele almış ve dış ticaret istatistiklerine dayanarak 1951–1961 yılları arasında dışsatımı yapılan drogların isimlerini, miktarlarını ve TL tutarlarını vermiştir (7).

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1991 dış ticaret istatistikleri üzerinde yaptığımız incelemelere göre Türkiye tedavide ve sanayide kullanılan 100 civarında bitkisel drog ihraç etmiştir.

1951 ile 1991 yılları arasında bir karşılaştırma yapıldığı zaman son 40 yıl içinde Türkiye'nin ihraç ettiği drogların cinsinde önemli bir değişiklik olmadığı, miktar bakımından bazı değişiklikler olduğu gözlenmektedir (Tablo – 1). Anason, Defne yaprağı, Gül suyu, Gül yağı, Haşhaş tohumu, Kimyon gibi bazı drogların dışsatım miktarları artarken, Kitre, Meyan kökü, Palamut, Sığala yağı gibi drogların miktarında büyük bir azalma görülmektedir. Afyon üretimi 1972 yılında getirilen yasak ile durdurulmuş olup, bugün hala T.M.O. nin stoklarında bulunan drog ihraç edilmektedir. Cehri, Günlük, İskamone ve Palamut hülasesi ise günümüzde artık ihraç edilmemektedir.

Tablo - 1 : Türkiye'nin dışsattımını yaptığı droglar

Drog	Miktar(kg)		Tutarı		
	1951*	1991	1951(TL)*	1991(x10 ⁶ TL)	1991(\$)
Afyon (Opium)	206.617	667	10.937.871	611,6	124.794
Anason (Fructus Anisi)	433.333	3.994.682	418.942	26.815,2	6.003.384
Cehri (Fructus Rhamni petiolaris)	44.796	—	12.007	—	—
Çiçek soğanları	14.860	118.541	54.005	4.477,3	1.012.849
Çöven (Radix Saponariae albae)	116.544	116.404	120.896	740,8	174,22
Defne yaprağı (Folium Lauri)	151.500	1.889.267	70.946	17.751,6	4.131.326
Gül suyu (Aqua Rosae)	739	34.806	1.051	273,9	67.342
Gül yağı (Oleum Rosae)	63	5.856	275.107	20.102,8	4.706.109
Günlük (Cortex Thymiamatis)	55.150	—	20.077	—	—
Hardal tohumu (Semen Sinapis)	20	3.250**	15.990	6,5**	2.493**
Haşhaş tohumu (Semen Papaveris)	147.742	5.065.869	148.578	15.894,7	3.545.237
İskamone (Scammonium)	150	—	4.099	—	—
Kimyon (Fructus Cumini)	257.745	2.678.327	345.734	14.333,1	3.618.369
Kırmızı Biber (Fructus Capsici)	124.099	2.252.621	158.178	30.222,8	6.602.884
Kitre (Tragacantha)	252.805	43.520	1.068.085	1.315,3	340.824
Mazı (Gallae)	320.440	268.199	275.047	1.924,9	423.543
Meyan balı (Succus Liquiritiae)	1.425.616	919.714**	1.255.700	6.344,5**	2.498.359**
Meyan kökü (Radix Liquiritiae)	7.608.765	3.040.510	1.952.502	8.187,4	2.258.822
Nebati katran	34.332	7.319	17.346	7,3	1.659
Palamut (Valonea)	17.239.212	42.050	2.811.601	52,8	11.583
Palamut hülasesi (Extractum Valoneae)	13.045.298	—	7.736.108	—	—
Palamut turnağı (Trillo)	7.435.870	38.260	1.599.256	59,3	15.448
Salep (Tubera Salep)	64.682	3.203	1.057.209	43,8	10.493
Şığala yağı (Styrax Liquidus)	98.934	11.299	519.997	1.156,2	381.826
Somak (Folium Rhois coriariac)	692	2.271.496	197	9.534,2	2.314.769
Uçucu yağlar (Olea aetherea)	52.627	3.567	95.335	1.906,2	474.576
* T. Baytop, 1963 (7)					
** 1990 yılı dışsattımı					

Bunların yanısıra drog ihraç listelerine Afyon alkaloitleri ve tuzları, Çiğdem tohumu, Defne yağı, Hindiba kökü ve Kebere gibi bazı yeni droglar eklenmiştir (Tablo - 2).

Diğer taraftan Türkiye'nin 1856'da olduğu gibi 1991'de de bazı drogları dış ülkelere getirip ihraç ettiğini görmekteyiz (Tablo - 3).

Tablo - 2 : Türkiye'nin son yıllarda dışsatımına başladığı droglar

Drog	1991 dışsatım	
	miktarı (kg)	tutarı (\$)
Adaçayı (Folium Salviae)	508.646	1.096.145
Afyon alkaloitleri ve tuzları	11.236	1.902.810
Çiğdem tohumu (Semen Colchici)	45.000*	
Defne yağı (Oleum Lauri expressum)	1.921.984	3.330.025
Hindiba kökü (Radix Cichorii) ve diğer kökler	1.238.222	1.835.895
Ihlamur (Flos Tiliae)	287.450	1.490.548
Kebere (Gemmae Capparis)	267.218	689.800
Keçiboynuzu (Fructus Ceratoniae)	11.558.681	1.860.241
Kekikler (Herba Origani, H. Thymi, H. Saturejae)	3.976.377	8.077.998
Kekik yağı (Oleum Origani)	3.678	142.645
Mahlep (Fructus Mahaleb)	466.932	1.302.741
Mantarlar (Fungi)	25.627.507	27.779.013
Terementi esansı (Oleum Terobinthinae)	1.120	1.355
* İhracatçılar Birliğinden alınan bilgiye göre		

Tablo - 3 : Türkiye'nin ithal edip ihraç ettiği droglar

Drog	1991 dışsatım	
	miktarı (kg)	tutarı (\$)
Çin Anasonu (Fructus Anisi stellati)	123	255
Hindistan cevizi (Fructus Cocos nuciferae)	52.029	47.797
Kahve (Semen Coffeae)	2.545	12.347
Karanfil (Flos Caryophylli)	1.092	4.066
Kınakına kabuğu (Cortex Chinae)	10.299	16.730
Küçük Hindistan cevizi (Semen Myristicae)	884	1.421
Palmye tohumu (Semen Palmaeae)	17.930	29.622
Şeker kamışı (Saccharum officinarum)	13.360	2.659
Tarçın (Cortex Cinnamomi)	3.432	15.016
Vanilya (Fructus Vanillae)	4.227	32.757
Zerdeçal (Radix Zedoariae)	135	1.504

Genel sonuç olarak 1856 ile 1991 yılları arasında ihraç edilen bitkisel drog cinslerine bakıldığı zaman cins yönünden büyük bir değişiklik görülmemektedir. Değişen miktarlar ve karşılık olan TL dir. Fiyatların zamanla artmış olduğu görülürse de bu aldatıcıdır. Bunun sebebi TL'nin değer kaybı ile açıklanabilir.

1856 ile 1991 ihraç listeleri incelendiği zaman Türkiye'nin 135 yıldan beri sürekli olarak aşağıdaki drogları ihraç ettiği görülmektedir.

Afyon	(Opium)
Anason	(Fructus Anisi)
Çöven	(Radix Saponariae albae)
Defne yaprağı	(Folium Lauri)
Gül suyu	(Aqua Rosae)
Gül yağı	(Oleum Rosae)
Hardal tohumu	(Semen Sinapis)
Haşhaş tohumu	(Fructus Cumini)
Kırmızı biber	(Fructus Capsici)
Kitre	(Tragacantha)
Meyan Balı	(Succus Liquiritiae)
Meyan kökü	(Radix Liquiritiae)
Salep	(Tubera Salep)
Sığıla yağı	(Styrax Liquidus)
Somak	(Folium Rhois coriariae)
Uçucu yağlar	(Olea aetherea)

Bu drogların çoğu yabani bitkilerden, pek azı kültür bitkilerinden elde edilmektedir. Yabani bitkilerin yüksek miktarlarda toplanıp ihraç edilmesinin ülkemiz florası üzerinde yapacağı olumsuz etkilere birçok bilim adamı tarafından çeşitli yayın organlarında dikkat çekilmektedir (10, 14). Tıbbi bitkilerden daha fazla gelir temin edebilmek için T.Baytop'un da işaret ettiği gibi Türkiye tıbbi bitki kültürüne geçmelidir, bu suretle iyi kaliteli ve bol miktarda bitkisel drog elde edilebilir (15).

REFERANSLAR

1. Ertem, H. : *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*. 2. baskı. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

2. Della Sudda, F. : *J. Pharm. Ch.*, 3ème serie, **29**, 306-311 (1856).
3. Baylav, N. : *Memleketimizin Tıbbi Nebati Mahsulleri (Drogları) Hakkında Birkaç Söz*. İstanbul, 1940.
4. Baytop, T. : *Mat. Veg.*, **1**, 321-323 (1953).
5. Baytop, T. : *Türkiye'nin Bitkisel Drog Ticareti. Eczacı Kütüphanesi Neşriyatı*, İstanbul, 1954.
6. Çelebioğlu, S. : *Memleketimizin Nebati Drog Kaynakları*. İstanbul, 1955.
7. Baytop, T. : *Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*. İstanbul, 1963, s. 55-66.
8. Baytop, T. : *Farmakognozi*. Cilt I. İstanbul, 1970, 1972, 1986.
9. Baytop, T. : *Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi*. İstanbul, 1984, s. 137-143.
10. Baytop, T. : "Türkiye'nin bitkisel drog dışsatımını artırma olanakları", *V. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (Ankara 15-17 Kasım 1984) Bildiri Kitabı*, Ankara, 1987, s.7-9.
11. Başer, K.H.C., Oktay, N. : "Bitkisel Drog ihracatının dünyada ve Türkiye'deki durumu", *V. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (Ankara 15-17 Kasım 1984) Bildiri Kitabı*, Ankara, 1987, s. 19 - 27.
12. Sezik, E., *Bilim Teknik*, **23** (272), 48 - 51, (1990).
13. *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bülteni* No. 5, 21 - 22 (1991).
14. Akman, Y. : *Bilim Teknik* **22** (259), 18 - 20 (1989).
15. Baytop, T. : *Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi*. İstanbul, 1984, s. 109.

(Received August 21, 1992)